

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA II.

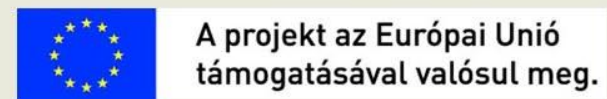

ÚJ SZÉCHENYI TERV

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA II.

**Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TátK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék,
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével.**

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió
támogatásával valósul meg.

ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszék

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA II.

Készítette: Szántó Zoltán

Szakmai felelős: Szántó Zoltán

2011. június

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA II.

11. hét

A társadalom ökonómiája és a gazdaság szociológiája

A társadalom ökonómiája

Szántó Zoltán

A társadalmi csere elmélete: alapfogalmak

A társadalmi viselkedés

- Jutalmak (hasznok) megszerzésére és
- Büntetések (költségek) elkerülésére irányul

Az elemzés alapegysége

- A cselekvő
- A cselekvők közti kapcsolat

Középpontban

- Az egyének közti kapcsolatok kölcsönös függősége és
- A társadalmi cselekvés folyamata áll

A társadalmi csere elmélete: alapelvek

A társadalmi rend alapja az olyan értékkel bíró dolgok egyének közötti cseréje, mint pl.:

- Anyagi javak
- Megbecsülés
- Szeretet
- Segítségnyújtás
- Elismerés
- Lehetőségek stb.

Kiindulópont az egyén: rajta keresztül lehetséges a csoport megismerése

Az egyéneket saját vágyaik és céljaik egyedi kombinációja motiválja

A társadalmi csere elmélete: alapelvek (folyt.)

Az ember önző módon cselekszik, hogy élvezetet és kielégülést nyerjen

Társadalmi kölcsönhatás: mindenki ad és kap

Költség és nyereség (profitmaximalizálás)

Önkéntes társadalmi cselekvés: a cselekvők választási szabadsága

Jutalmazó, motiváló mechanizmus: társadalmi elismerés, megbecsülés

A csere és a csoport szociálpszichológiája, Thibaut és Kelley

A személyközi (interperszonális) kapcsolatokra helyezik a hangsúlyt: Személyek közötti kölcsönös függőség (interdependencia)

A kétszereplős (diadikus) kapcsolatokban működő mechanizmusok feltárása révén az egyénfeletti (szupraindividuális) társadalmi entitások magyarázhatók

A viselkedési „repertoárja”

	a_1	$a_2 \dots a_n$	$a_1 a_2$	$a_1 a_3 \dots$	$a_1 a_2 \dots a_n$
b_1	J_B, K_B	J_A, K_A			
b_1					
$\vdots$					
b_n					
$b_1 b_2$					
$b_1 b_3$					
$b_1 b_2 \dots b_n$					

B viselkedési „repertoárja”

A csere és a csoport szociálpszichológiája, Thibaut és Kelley (folyt.)

A döntés

- exogén tényezők: értékek, szükségletek, készségek
  - endogén tényezők: az adott kapcsolat lényegéhez tartozó jutalmak és költségek
- Összehasonlítási szint: hipotetikus belső „mérce”, mely alapján a résztvevők képesek eldönteni, hogy adott tevékenység során megtérülnek-e a ráfordítások, vagy sem
  - Alternatívák összehasonlítási szintje: külső „mérce”, annak megállapítására, hogy hasonló ráfordítások nem hoznának-e nagyobb nyereséget

Tartós interakció: mindkét személy összehasonlítási szintjét kielégíti

A csere és a csoport szociálpszichológiája, Thibaut és Kelley (folyt.)

Megállapodás: a felek kölcsönösen elfogadják a nyereségek és költségek megosztását

Végzetes hatalom: az egyik személynek hatalma van a másik felett, kezében tartja annak viselkedését, s olyan helyzetben van, hogy a másik döntésétől függetlenül nagyobb nyereségre tehet szert

Kölcsönös végzetes hatalom: mindkét szereplőnek végzetes hatalma van a másik felett

Viselkedéskontroll: az egyik fél úgy tudja megváltoztatni saját viselkedését, hogy ezzel a másik fél is megváltoztatja a magáét

A csere és a csoport szociálpszichológiája, Thibaut és Kelley (folyt.)

Csoportszintre való áttérés

- A csoporttagok elszigetelődése problémát okozhat
- Előnyei:
  - Méretgazdaságosság: kisebb az egy főre jutó költség
  - Nyeremények együttes élvezete, az élvezet elérésének kölcsönös megkönnyítése
  - Csoport problémamegoldó képessége nő

A csere és a csoport szociálpszichológiája, Thibaut és Kelley (folyt.)

- Emergens csoporttulajdonságok
  - Minden tag a maga módján járul hozzá a megoldáshoz

- Koalícióképződés

- Frakciók
- Konjunktív végzetes hatalom, normák
- Erős pozíció (hatékony társulás), kompromisszum

Deduktív csereelmélet, Homans

Posztulátumok és hipotézisek:
 a deduktív elméletalkotás logikája

Alapfeltevés (Skinner, behaviorizmus)

- Minden emberi viselkedést alakít a megerősítés (kondicionálás) mechanizmusa
- Profit, csökkenő határhaszon (mikroökonómia)
- Pszichológiai posztulátumok: Egyéni cselekvő, motiváció, környezeti ingerekre adott reakció

Deduktív csereelmélet, Homans (folyt.)

A deduktív csereelmélet alaptételei:

1. Siker-tétel
2. Inger-tétel
3. Érték-tétel
4. Megfosztottság-kielégülés tétel
5. Kétoldalú” tétel:
  - a) Agresszió tétel
  - b) Elismerés tétel
6. Szokásos racionalitásposztulátum

Elméletek felhasználása

Logikai hiányosságok (Ronald Maris: 40 levezethető hipotézis)

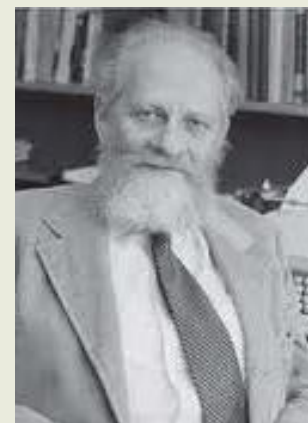
Deduktív csereelmélet, Homans (folyt.)

- Intézmények: fokozatbeli különbségek a személyközi cserekapcsolatokhoz képest
  - Specializáció (részfeladatok, több személy)
  - Közvetettség
  - Összetett cserekapcs. stabilizálása
- Mindenki számára közös szükségletek → elsődleges nyeresmények
- Intézmények fennmaradása
  - Összetettség
  - Értékek átadása a fiatalabb generációknak

Csere és hatalom, Blau

- Modern társadalmak: emergens makrotulajdonságok (kiscsoportoknál hiányzik)
- Társulások általános szerkezeti sajátosságai (Simmel alapján)
- Személyközi cserekapcsolatok képezik a társadalomszerkezet alapját
  - A személyközi cserekapcsolatok előidézik
  - A státus- és hatalmi egyenlőtlenségeket, melyek
  - Legitimációhoz és szervezetekhez vezetnek, melyek viszont
  - Ellentétek és változások melegágyai
- Jutalmak és költségek: egyensúlyhiány – hatalmi viszonyok

Csere és hatalom, Blau (folyt.)

Blau implicit posztulátumai

1. Racionalitás-posztulátum
2. Reciprocitás-posztulátum
3. Igazságosság-posztulátum
4. Csökkenő határhaszon posztulátum
5. Egyensúlyhiány-posztulátum (függő helyzet, engedékenység)

Legitimitás (javítható, finomítható társadalomszerkezet)

- cserén alapuló struktúra: elveszítheti legitimitását

Csere és hatalom, Blau (folyt.)

Értékfogalom:

- Végrehajtott és lehetséges cselekvések összehasonlítása
  - Homans, Thibaut, Kelley
- Belső és külső jutalmak
  - Belső jutalmak: önértékű társulások (kölcsönös vonzódás)
  - Külső kapcsolatok: nyereség, összehasonlíthatóság (kölcsönös külső csere)
- Mikroszerkezetek: személyközi interakciók → egyéni jutalmak összegződése a csoport szintjén
  - közös célok: integratív/elkülönítő hatás (szolidaritás)

Csere és hatalom, Blau (folyt.)

Közgazdaságtani alapelvek:

1. A csökkenő határhaszon „törvénye”
2. Közömbösségi görbék
3. Bilaterális monopólium: kétszemélyes csere (Edgeworth-doboz)

Az emberi viselkedés mikroökonómiája, Becker

Becker: a mikroökonómiai elemzés hatókörét kiterjeszti az emberi viselkedésre és interakcióra, a nem piaci viselkedésekre
– közgazdasági Nobel-díj (1992)

A racionális döntések elmélete nem pusztán a közgazdaságtan, de a szélesebb társadalomtudomány meghatározó irányzata

Becker munkássága jelentős hatást gyakorolt a modern társadalomtudományok fejlődésére: ma már az ökonómiai közelítésmód széleskörű használata a társadalmi és politikai jelenségek vizsgálatakor

Az emberi viselkedés mikroökonómiája, Becker (folyt.)

- PhD (1957, The Economics of Discrimination) a diszkriminációról:
  - Előítéletek hatása a jövedelemre, foglalkoztatásra, kisebbségekre
  - Nincs visszhangja, csak '71 után
- Társadalmi probléma (diszkrimináció) vizsgálata közgazdasági fogalmakra, modellekre támaszkodva
- Következtetés: a diszkrimináció a piacon egyensúlyi helyzetben csökkenti mindkét fél (a diszkrimináló és a diszkriminált) jövedelmét

Az emberi viselkedés mikroökonómiája, Becker (folyt.)

Human Capital (1964): beruházás az emberi tőkébe

- „Egy lépés hátra, kettő előre” : racionális, indirekt stratégia
- Jövedelmek nem és kor szerinti megoszlása, munkahelyi diszkrimináció

További fontos tanulmányok az

- Irracionális viselkedésről (1962)
- Időmegosztásról (1965)
- Bűnözés és büntetés ökonómiai modelljéről (1968)

Az emberi viselkedés mikroökonómiája, Becker (folyt.)

- Chicago University (1970-től):
  - Preferenciák állandósága és egyformaságára vonatkozó feltevés (*de gustibus non est disputandum* – tanulmányok Stiglerrel)
- 1970-es évek: a házasság/válás/család/gyerekvállalás témakörét vizsgálja (demográfia)
  - termékenység, születési ráta, családnagyság; a gyerek, mint
FOGYASZTÁSI ÉS BERUHÁZÁSI JÓSZÁG
  - jövedelem- gyerekszám/minőség közti kapcsolat; emberi tőkébe való befektetés
  - racionális választás lehet a gyerekvállalás, a válás és a házasság stb.
  - *Treaties on the Family* (1981)

Az emberi viselkedés mikroökonómiája, Becker (folyt.)

- Eddigi kutatásai elméletben és empirikusan is igazolódtak, s egyre szélesebb körben használják őket
- Tekinthejtük-e az emberi viselkedés általános elméletének az ökonómiai közelítésmódot?
- Válasza egyértelmű: *The Economic Approach to Human Behaviour* (1976)
  - „... a maximalizáló magatartás, a piaci egyensúly és a stabil preferenciák ... feltevései alkotják az ökonómiai megközelítés lényegét.”
  - „... a közgazdasági megközelítés olyan átfogó elemzési keret, mely alkalmazható mindenfajta emberi viselkedésre.”

Az emberi viselkedés mikroökonómiája, Becker (folyt.)

- 1990-es évek: közelítésmódjának kiterjesztése, majd szociológiai szempontokkal való gazdagítása
- 1992 : Nobel díjas előadása: *The economic way of looking at behavior*
  - Szemléletmódjának bemutatása és alkalmazása a vizsgált területeken

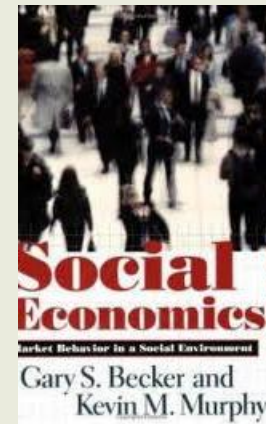
Az emberi viselkedés mikroökonómiája, Becker (folyt.)

Accounting for Tastes(1996)

- Racionális egyén hasznossági függvénye: 2 önálló argumentum- személyi (múltbéli fogyasztás és személyes tapasztalatok) és társadalmi tőke (társadalmi környezet)
- Hasznosság = mit tesz most + mit tett korábban + mit tettek vele + mit tesznek mások
- Ha az alapvető szükségletek kielégülnek, akkor a fogyasztás attól függ, hogyan formálódik az ízlés
- Fogyasztás – fogyasztási tőke felhalmozása

Social Economics. Market Behavior in a Social Environment (2000)

- A társadalmi interakciók és piaci döntések összekapcsolása
- A társadalmi tőke formálódása az egyéni döntések következményeként
- Divat, normák, értékek formális elemzése

Szeminárium

Társadalmi csere.

Az ökonómiai szemléletmód

Irodalom

1. Szántó Z.: *A társadalmi csere elmélete* (in: ASZMT, 37–58.)
2. G. Becker: *Preferenciák és értékek* (in: Tf, 101–127.)
3. Szántó Z.: *Gary Becker és az emberi viselkedés mikroökonómiája* (in: ASZMT, 59–75.)

Kérdések

- Hasonlítsa össze a társadalmi csere elméletének három bemutatott irányzatát! (1. irodalom)
- Hogyan fejlesztette tovább Becker a racionális cselekvés fogalmát? (2. irodalom)
- Mutassa be a Becker közelítésmódját ért kritikákat! (3. irodalom)
- Hasonlítsa össze a bűnözés döntés- és játékelméleti modelljét! (3. irodalom)